

Світ малого українця

М.І. Чумарна

ЗВУКИ І СЛОВА
МОВНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ

*Методичні рекомендації
до букваря*

Тернопіль
Навчальна книга – Богдан

УДК 81'24
ББК 81.2я721
Ч-90

Серія “Світ малого українця”
заснована в 2006 році

Чумарна М.І.

Ч-90 Звуки і слова мовний розвиток дитини : методичні рекомендації до букваря / М.І. Чумарна. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2012. — 136 с. — (Світ малого українця).

ISBN 966-408-010-1 (серія)

ISBN 978-966-10-2403-7

Ця книжечка — вдумлива мандрівка неозорим Полем рідної Мови. Таємниці творення і відтворення мовного коду людини з перших днів її свідомого життя у земному світі розкриває автор унікального “Букваря”, засновник Авторської українознавчої школи у Львові, відома письменниця і дослідниця української звичаєвої культури Марія Чумарна.

У пропонуваному методичному посібнику автор розкриває суть цілісної (синергетичної) освіти, подає цікаві мовні ігри, тексти, абетки, що розвивають мислення та уяву дитини.

Рекомендовано вихователям дитячих садочків, учителям початкової школи, молодим батькам, усім шанувальникам рідної мови.

УДК 81'24
ББК 81.2я721

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва*

ISBN 966-408-010-1 (серія)
ISBN 978-966-10-2403-7

© Навчальна книга — Богдан, 2012

СИНЕРГЕТИКА – АБО ЦІЛІСНА ОСВІТА

Слово “освіта” дуже добре розкриває внутрішній, глибинний зміст цього поняття: допомогти людині розкрити в собі, вивільнити через слово, вміння і почуття те внутрішнє світло, яке закладене Творцем у кожній людині.

“Світло заховане всередині вас”, – навчав Ісус Христос.

Особливо яскраве це світло навесні – у пору дитинства людини, коли її розум, почуття і свідомість є нероздільними, коли гармонійно і довірливо сприймають довколишній світ як єдине ціле.

Останнім часом педагогічна наука почала відходити від вузькоспрямованого визначення цілей освіти, які розвинулися в епоху технократизації, тяжіння до вузької спеціалізації, розчленованості єдиного Знання на певні складові.

І у світовій науковій педагогічній практиці все частіше з’являється термін “синергізм” – намагання досягти максимальної взаємодії усіх складових пізнавального процесу, формування у дитини цілісного знання про себе і природу як про єдине ціле.

У біологічній науці термін “синергізм” означає однорідне, злагоджене функціонування різних органів людського організму: чи ж не потребує цієї злагодженості у взаємодії різних пізнавальних компонентів наша свідомість?

Чи не зобов’язані ми дбати про те, аби з перших кроків навчання у школі дитина не просто навчалася читати, писати, здійснювати математичні дії, а всебічно розвивала свої здібності бачити, чути, аналізувати, створювати власні образи довкілля?

Сучасна наука поступово відходить від термінологічної прив’язаності у визначенні далекоглядних цілей освіти, тому що зорієнтованість на якийсь певний аспект чи певний результат у роботі з дітьми звужує бачення їхнього світу, обмежує усвідомлення власної відповідальності за втручання у його цілісність та гармонійність.

Тим паче, що світ динамічно змінюється, розширюються обрії пізнання його людиною, – а отже, повинні видозмінюватися і форми та методи педагогічної роботи з дітьми.

Ми маємо усвідомлювати, що сьогодні народжуються нові покоління найвищої за всю історію людства технократичної цивілізації, яка зорієнтована на глибокий індивідуалізм у пізнанні світу, на найсучасніші технології навчання.

Очевидно, що у всі часи найкращою є та педагогіка і та система навчання, яка дає найкращий результат.

Але як виміряти цей результат?

Адже він проявляється значно пізніше, – його проявлення розтягнуте на все свідоме життя людини і настільки багатопланове, що доводиться визнати: результат педагогіки є латентною (недоступною для вимірювання або оцінювання) величиною.

Найкращий вихід – використати ті перевірені часом принципи освіти і виховання, які сягають у глибоку традицію етнопедагогіки й об'єднують у собі все найкраще, що узагальнила сучасна світова педагогічна практика. Це будуть універсальні принципи, які забезпечують синергізм навчального процесу, спрямованість його на розвиток гармонійної, всебічно розвиненої творчої особистості.

Пам'ятаймо при цьому, що ми, педагоги і наставники, не несемо відповідальності за долю дитини: лише за власну чесність, послідовність і професійність у створенні належних умов для її розвитку, свободи самореалізації.

Основні принципи синергетичної освіти давно відомі, тому що вони випливають із самої природи людських взаємин. Їх часто афішують в освітній практиці, але вкрай рідко дотримуються їх, тому дозволю собі нагадати ці принципи не як сухі педагогічні гасла, а як непорушні закони співжиття і співпраці зі світом Дитини.

— Добре, — каже дід.

Узяв сокиру та й пішов до лісу.

Приходить він у ліс, вибрав липку. Тільки що замахнувся сокирою, аби рубати, коли чує — липка каже людською мовою:

— Ой, не рубай мене, чоловіче добрий, я тобі у пригоді стану!

Дід з переляку і сокиру опустив. Постояв, подумав та й пішов додому. Приходить додому і розповідає про свою пригоду. А баба й каже:

— Який же ти дурень! Піди зараз до липки та попроси конячку з возом. Хіба ми ще не находились з тобою пішки?

— Та як так, то й так, — каже дід.

Одягнув шапку та й пішов. Приходить до липки та й каже:

— Липко, липко, казала баба, щоб ти дала конячку з возом.

— Добре, — каже липка, — іди додому.

Приходить він додому, а біля хати стоїть віз і конячка біля нього прив'язана.

— Бач, старий, — каже баба, — тепер і ми люди. От тільки хата наша скоро завалиться. Піди, старенький, попроси ще й хату. Може, дасть.

Пішов дід до липки, попрохав і хату.

— Добре, — каже липка, — іди додому.

Підходить дід до двору і не впізнає: замість старої хижі стоїть нова, гарна хата. Радіють обоє, як діти.

— А що, старий, якби ти попрохав ще й худоби та птиці. Тоді, здається, вже й нічого нам не треба.

Пішов дід до липки, попросив худоби.

— Добре, — каже липка, — іди додому.

Приходить дід і не натішиться. Повен двір худоби і птиці.

— Ну, тепер нам більше нічого не треба, — каже дід.

— Ні, старенький, ще піди попроси грошей.

Пішов дід до липки і попросив грошей.

— Добре, — каже липка, — іди додому.

Приходить дід, а баба сидить за столом і гроші на купки складає.

— От, старий, які ми тепер багаті, — каже баба. — Але того мало, треба ще, щоб усі люди нас боялися, бо ми ж багаті. Піди, старий, до липки, попроси, нехай поробить так, щоб нас усі люди боялись.

Пішов дід до липки, попрохав, щоб так зробила.

— Добре, — каже липка, — іди додому.

Прийшов дід додому, а там у них повно війська та поліції, і все їх охороняють. Але старій і цього мало.

— Що ж, — каже вона, — старий, треба ще, щоб усі люди в селі були нашими наймитами, бо чого ж нам більше хотіти — все вже у нас є.

Пішов дід до липки та й просить, щоб зробила вона так. Довго мовчала липка. А потім каже:

— Иди додому, зроблю ще вам останнє.

Приходить він додому, аж глядь — нічого нема, стоїть та сама стара хата і баба коло неї.

Поговоріть із дітками про те, що, на їхню думку, змусило липку забрати всі свої подарунки. Нехай вони в усному прослуховуванні будуть уважними і звернуть увагу на слова, що починаються на літеру П. З'ясуйте, які слова їм незрозумілі, і поясніть їхнє значення.

Спробуйте придумати маленькі історії на два-три речення, використовуючи слова на літеру П, які зустрічаються в казковому тексті.

Звук [д] і літера Д

Серед кореневих слів нашої мови — безумовно, слова ДІДО і ДУБ. Тим, хто вважає, що словоформа “дідо” є діалектизмом, нагадаю, що героєм усіх космогонічних казок найдавнішого пласту, які побутують на всій Україні, є Дідо-всевідо — персоніфіковане Сонце. Слово ДУДА — теж

ЧОГО МИ НАВЧИЛИСЬ

Наша з вами мандрівка у світ мови і в таємниці мовного розвитку дитини з допомогою “Букваря” виявилася дуже короткою. Важко охопити всі відтінки, всі нюанси відчуття слова, які відкриваються кожному педагогу і кожній дитині в індивідуальній роботі у царстві звуків і слів.

Але ми з вами вели мову про синергетичну, цілісну модель розвитку дитини: у цій роботі “Буквар” був лише “сигнальним маяком” у тому безберегому морі відчуттів, думок, вражень, витворів уяви, які наповнили свідомість дитини, створили повнокровний образ її життєвого простору.

Давайте самі для себе коротко підсумуємо, чого ще, окрім читання текстів, навчилася дитина, якщо ми дотрималися хоча б загальних принципів синергетичної освіти.

Вона пізнала основні закономірності зародження життя у світі – все починається із насінинки, казкового яєчка, горошинки.

Всі творіння у цьому світі взаємопов’язані між собою, найменша дія навіть маленької мишки може вплинути на довколишній світ.

Життя дуже вразливе, його необхідно бережливо захищати, за кожен вчинок треба нести відповідальність.

Всі наслідки наших дій і вчинків залежать від “насінинки” думки, яку ми посіємо у своїй свідомості: добра, правдива думка породжує правду і добро, а лукава, нещира думка – негативні наслідки.

Найбільшу відповідальність за життя всіх царств природи несе людина, бо саме їй було доручено чарівне Яйце-райце, яким є наш білий світ.

Разом із дітьми ми ознайомилися з представниками різних царств природи (царства тварин, птахів, комах, рослин), навчилися розрізняти їх на городі, у лісі, в полі.

Через вигуки та звуконаслідування ми навчилися краще впізнавати своїх найближчих друзів у природі.

Ми поглибили навички лічби, увиразнили просторові уявлення, навчилися передавати смислові відтінки понять від більшого до малого.

Діти навчилися орієнтуватися у порах року, дня і ночі, відчувати особливості життя у різних проявах природних явищ.

Наше “дерево мови” зміцнило свої “корінці”, “крону”, збільшило кількість барвистих “листочків” на його “короні”.

Дітям стало звичним працювати з кросвордами, загадками, акровіршами, віршами, вони доклалися до творчості, розширили ігровий запас.

Ми навчилися відчувати, як багато значить голос у природі – як багато почуттів, настроїв можна передати лише особливістю інтонації, щирістю почуттів.

Звуки і літери нашої мови проявилися у свідомості дітей своїми неповторними “характерами”.

Ми відчули, побачили, усвідомили, яким всюдисущим, красивим, теплим і близьким для нашого серця є поняття “Україна”.

І це ще далеко не повний перелік того, чого ми навчилися, мандруючи безмежним квітучим полем рідної Мови.

ЗМІСТ

Синергетика – або цілісна освіта	3
Слово, що було споконвіку	14
Добуквариний період	22
Пальчикові ігри	31
Робота з Букварем (перші уроки)	37
Казки добукварного періоду	44
Золоте яечко	45
“Колобок” і “Ріпка”	49
Ріпка	51
Чарівна рукавичка	52
Івасик-Телесик	54
Яйце-райце	57
Букварний період	60
Візуалізація образу звуку. Голосні звуки	70
Приголосні звуки. Букви і склади	72
Мовні ігри	105
Читаємо і творимо (післябукварний період)	109
Кольорова абетка	116
Що заважає дитині успішно вчитися	123
Чого ми навчилися	131

Навчальне видання

Серія “Світ малого українця”

ЧУМАРНА Марія Іванівна

ЗВУКИ І СЛОВА

МОВНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ

*Методичні рекомендації
до букваря*

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактор *Ірина Рибницька*
Обкладинка *Володимира Басалиги*
Комп'ютерна верстка *Ольги Швед*
Технічний редактор *Оксана Чучук*

Підписано до друку 12.12.2011. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Умовн, друк. арк. 7,91. Умовн, фарбо-відб. 7,91.

Видавництво «Навчальна книга — Богдан»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001р.

Навчальна книга — Богдан, просп. С. Бандери, 34 а, м. Тернопіль, 46002
Навчальна книга — Богдан, а/с 529, м. Тернопіль, 46008
тел./факс (0352) 52-06-07; 52-05-48; 52-19-66
office@bohdan-books.com www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-2403-7

9 | 789661 | 024037 |